

Politiche preporuke za nacionalne i evropske zainteresovane strane: Socijalno i finansijsko obrazovanje mladih

AFLATEEN – Socijalno i finansijsko obrazovanje za angažovanje, preduzetništvo i zapošljavanje

UVOD:

Škola Dokorán – Široka otvorena škola n. o., kao deo međunarodnog konzorcijuma, realizuje projekat Aflateen - Socijalno i finansijsko obrazovanje za angažovanje preduzetništvo i zapošljavanje od Oktobra 2019. Konzorcijum se sastoji od 3 partnera (mađarska, srpska i slovačka partnerska organizacija).

Cilj projekta je da se, na osnovu iskustva partnera iz 3 države, ponudi rešenje za nedostatak finansijskog i preduzetničkog obrazovanja u Mađarskoj, Srbiji i Slovačkoj, koje je identifikovano kao jedan od korena visoke stope nezaposlenosti među mladima u regionu. Ove preporuke su pripremljene na osnovu znanja i iskustva realizatora projekta za relevantne zainteresovane strane koje su odgovorne za poboljšanje trenutnog stanja u oblasti socijalnog, finansijskog i preduzetničkog obrazovanja u Slovačkoj i Evropi.

Preporuke su podeljene u tri tematske grupe:

- Raznovrsnost dečijih potreba
- Sadržaj i metode obrazovanja
- Buduć uspeh mladih u nepovoljnom položaju na poslovnom tržištu

Preporuke daju opštu analizu stanja u svakoj oblasti i konkretne predloge za poboljšanje stanja na nacionalnom i evropskom nivou. Očekuje se da će ove preporuke doprineti stalnim pokušajima slovačke vlade da promoviše finansijsku pismenost i pristup aktivnom građanstvu među mladima. Ovi nalazi i preporuke bi mogli da prodube diskusije i pomognu u oblikovanju planova reforme obrazovanja.

Odricanje odgovornosti: Podrška Evropske komisije za izradu ove publikacije ne predstavlja odobravanje sadržaja koji odražava stavove samo autora, i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj.

OBLAST 1: RAZNOVRSNOST DEČJIH POTREBA

Analiza situacije:

Deca i učenici imaju različite potrebe za učenjem, ali sistem ispunjava potrebe samo nekolicine njih. Ni obrazovni sistem ni učitelji često nisu dovoljno pripremljeni da udovolje potrebama mladih. Trenutno, obrazovni sistem nije u stanju da odgovori na različite potrebe i interesovanja učenika u školama. Zaista, određene grupe dece, kao što su deca sa fizičkim invaliditetom i Romi iz isključenih lokaliteta, se sistematski isključuju iz obrazovanja. Nedostatak podrške u pravom trenutku čak umnožava početne poteškoće sa kojima se ova deca suočavaju na svom obrazovnom putu. Mnogi od njih završavaju njihovo školovanje bez završnog nivoa koji bi im omogućio da nastave dalje studije, i bez sticanja kvalifikacija dovoljnih za uspeh na tržištu rada. U srednjem obrazovanju, ovi učenici pohađaju uglavnom praktične škole i specijalne stručne škole za učenike sa mentalnim poteškoćama, ili pohađaju redovne stručne škole.

Nalazi pokazuju da prelazak u srednju školu takodje može predstavljati probleme za decu sa dijagnozom autizma, višestrukim invaliditetom ili senzornim invaliditetom. Prelazak u srednje škole dodatno je komplikovan zbog ograničenog pristupa savetima za karijeru. Poseban problem predstavljaju fizičke prepreke u školskim zgradama, nedostatak asistenata u nastavi i ličnih asistenata za učenike sa smetnjama u razvoju, kao i neadekvatne sposobnosti nastavnika u radu sa ovim učenicima.

Studenti u nastavnim programima ističu nedostatak pažnje posvećen ovom problemu u njihovoj inicijalnoj obuci, a nikakvo rešenje nije obezbeđeno tokom stručnog usavršavanja nastavnika. Skoro tri četvrtine učitelja u redovnim školama koji su učestvovali u anketi u Slovačkoj nije pohađalo nikakvu dalju obuku o davanju podrške deci sa drugačijim potrebama u obrazovanju. Uprkos tome što su dve trećine nastavnika izrazile potrebu da pohađaju takvu obuku, ona zapravo nije dostupna. Prema međunarodnoj anketi TALIS 2018, upravo u ovoj oblasti najveći procenat trenutnih nastavnika smatra da treba da se profesionalno razvijaju.

Visok procenat dece koja se obrazuju u posebnim školama i odeljenjima za učnike sa istim/sličnim smetnjama u razvoju je u suprotnosti sa međunarodnim obavezama i trendovima koji podržavaju obrazovanje sve dece u njihovim lokalnim zajednicama. To ograničava interakciju ove dece sa ostatkom društva i povećava njihove šanse da budu isključeni iz tržišta rada ili društva u budućnosti. Odvojeno obrazovanje takodje sprečava decu u tipičnom razvoju da nauče da žive u raznolikom društvu i da imaju koristi od profesionalne i prilagodjene podrške.

Preporuke:

- Škola treba da odgovori na različite potrebe u učenju koja imaju deca, i da im pruži

kvalitetnu i prilagodjenu podršku koja bi im omogućila da dožive uspeh tamo, kao i kasnije u životu.

- Treba podržati izbor različitih obrazovnih sadržaja, tako da svaki učenik može da otkrije i razvije svoje snage. Uz podršku savetnika za karijerno vodjenje, svaki učenik u osnovnoj školi treba da izabere svoju srednju školu tako da odgovara njegovim sposobnostima i interesovanjima.
- Treba uvesti efektivne preventivne mere kako bi se smanjio rizik napuštanja škole.
- Nijedan učenik ne sme da napusti srednju školu bez sticanja radne kvalifikacije. Ovo se može rešiti unapredjenim modelom srednjeg stručnog obrazovanja, prema kojem svaki maturant dobija sertifikat u kojem se navodi određeni nivo kvalifikacija u skladu sa Nacionalnim okvirom kvalifikacija.
- Podrška u obrazovanju treba da bude dostupna svim učenicima u meri u kojoj im je potrebna, i ne samo da odražava nedostatke na strani učenika (npr. fizički invaliditet), već i prepreke u pristupu obrazovanju u određenoj školi (npr. postojanje fizičkih prepreka, jezik nastave se razlikuje od maternjeg jezika učenika).
- Treba podržati kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika. Nastavnici i stručno osoblje u školama treba da imaju pristup kvalitetnim i raznovrsnim programima stručnog usavršavanja nastavnika.
- U inicijalnoj obuci nastavnika, preporučujemo produženje nastavne prakse za studente i povećanje njihovog kvaliteta, uz specijalizovanu obuku iz opšte i predmetne didaktike, kako bi diplomci stekli ne samo teorijska znanja o tome šta da predaju, već i praktične veštine kako da podučavaju.
- Nastavnici moraju biti obučeni da budu u stanju da prilagode svoju nastavu i odgovore na različite potrebe i interesovanja učenika. Budući nastavnici treba da nauče kako da prepoznaju talente i potrebe učenika, prilagode njihove metode podučavanja, i saradjuju sa drugim profesionalcima u pružanju adekvatne podrške svakom učeniku. Obrazovanje učenika sa posebnim potrebama i inkluzivno obrazovanje trebalo bi da postanu obavezni predmeti inicijalne obuke nastavnika.
- Takodje treba podržati neformalno umrežavanje škola.
- Trebalo bi mobilisati sve relevantne aktere, koristeći mogućnosti i vrednost doprinosa pripadnika najugroženijih grupa.
- Uzajamno učenje treba da bude podržano isticanjem dobre prakse, razvojem znanja i jačanjem analitičkih alata.
- Treba stvoriti uslove za bolju međusobnu toleranciju u društvu, suzbijanje segregacije i institucionalnih predrasuda.
- Poboljšati motivaciju, školske rezultate i pohanjanje romske dece u osnovnim školama, što zahteva obezbeđivanje dostupnosti kvalifikovanih i raznovrsnih

obrazovnih programa usmerenih na podršku individualizovanim potrebama učenika; povećanje inkluzivnosti obrazovnog sistema, povećanje efikasnosti sistema socijalne podrške obrazovanju, reevaluacija sistema finansiranja marginalizovane romske dece.

- Podržati aktivnosti usmerene na rad sa porodicama, primenom sveobuhvatne integracije rodno osetljivog i multikulturalnog vaspitanja u osnovnim školama. Postepeno uspostaviti uslove koji sprečavaju majke tinejdžerke da prerano napuste školu.
- Rešavanje problema obrazovanja i vaspitanja u specijalnim školama i školskim objektima, uključujući savetodavne i preventivne usluge u školama; unaprediti proces dijagnostike i smeštanja dece u sistem specijalnog obrazovanja i otkloniti razlog nepravednog smeštanja dece u ovaj sistem (metodologija dijagnostičkih pregleda mora u razumnoj meri da vodi računa o sposobnostima dece iz marginalizovanih romskih zajednica); kreirati specifične modele školske inkluzije za sve vrste dece u nepovoljnom položaju.
- Poboljšati pristup kvalitetnom obrazovanju sa posebnim naglaskom na otklanjanju moguće segregacije u školama; sprečiti prevremeni prekid pohađanja škole i obezbediti gladak prelazak iz škole u posao. Sprovesti politike koje će premostiti jaz u obrazovnom nivou Roma i ostatka stanovništva.

OBLAST 2: SADRŽAJ I METODE OBRAZOVANJA

Analiza situacije:

Obrazovanje treba da pruži učenicima relevantna znanja i razvoj veština, i omogući njihov holistički razvoj. Trebalo bi da smanji nejednakosti, odgovori na različite potrebe i razvije potencijal svih učenika što je više moguće. Štaviše, visokoškolske ustanove takodje treba da razvijaju kulturu i nova znanja. Istovremeno, obrazovanje treba da pripremi učenike za uspeh u njihovom ličnom, građanskom i profesionalnom životu. Međutim, trenutna realnost obrazovnog sistema je drugačija. Sadržaj obrazovanja nije definisan tako da se razvijaju relevantne sposobnosti, osim što pruža osnovna znanja. Nastava u školama trenutno ne podržava aktivno istraživanje, niti razvoj kritičkog mišljenja, etičkog ponašanja, kreativnosti, saradnje ili građanskog angažmana. Dominantne nastavne metode su razgovor o nekoj temi i predavanje. Međutim, ove metode ne podržavaju učenike u sticanju različitih strategija učenja koje bi mogli da koriste u stvarnom životu; ne motivišu ih da istražuju, traže kontekst i ne razvijaju njihovo analitičko i kritičko mišljenje.

Ipak, to su upravo one veštine koje poslodavci očekuju od diplomaca. Nastavnici objašnjavaju da prepreke koje ih ometaju u primeni aktivnih nastavnih metoda nisu vezane samo za vreme i materijalne resurse, već i za nedostatak metodičkih smernica u primeni novih metoda u praksi. Nedovoljna pažnja se posvećuje holističkom ličnom razvoju učenika (motivacija za rad i učenje, komunikacija, preduzetništvo, kreativnost itd.), uz etičko ponašanje, aktivno građanstvo, kritičko mišljenje i učenje u kontekstu.

Metode aktivne nastave se primenjuju samo u ograničenom stepenu, uprkos tome što takvi pristupi čine sadržaj učenja privlačnijim za učenike i olakšavaju njihovo učenje. Nastavnici koji primenjuju metode aktivnog učenja i rad u grupama učenika naveli su nekoliko izazova i prepreka ovom pristupu. Česta prepreka koja se uočava je nedostatak vremena za složenije aktivnosti, vezane za 45-minutnu školsku nastavu i nemogućnost nastave u dužim blokovima. Oni takodje doživljavaju nedostatak metodičke i stručne podrške u sopstvenim eksperimentima sa novim nastavnim metodama.

Primenjene nastavne metode utiču na metode ocenjivanja učenika. U upitniku Učenje ima smisla, nastavnici su tvrdili da za procenu znanja i veština koje su učenici stekli, uglavnom koriste najavljene pismene testove ili usmenu evaluaciju na tabli.

Fokus na sticanje izolovanih znanja dodatno je ojačan nastavnim metodama koje se primenjuju u školama, gde su učenici uglavnom pasivni primaoci informacija. Nerazvijenost veština kao što su strategije učenja, komunikacija i saradnja sa drugim ljudima, otvorenost za promene, otpornost, rešavanje problema, aktivno gradjanstvo i etičko ponašanje, može posledično stvoriti prepreku za negovanje uspešnog ličnog, građanskog i poslovnog života. Različite veštine i lične karakteristike, a ne izolovani delovi znanja, su preduslov za kreiranje vizije sopstvenog života i istraživanje puteva do njenog ispunjenja.

Tokom prelaska u niže srednje obrazovanje deca ulaze u adolescenciju i ovaj period ima značajne razvojne karakteristike. Odabir nastavnih metoda od strane nastavnika je posebno važan, jer je učenicima u ovom uzrastu potrebno više kontakta sa vršnjacima, i treba da diskutuju, filozofiraju i analiziraju svet oko sebe dok zauzimaju svoj stav prema njemu. Okruženje za učenje treba da uzme u obzir želju mladih adolescenata za autonomijom, zajedno sa njihovom potrebom da učestvuju u donošenju odluka o svim pitanjima koja ih se tiču.

Preduzetništvo i inicijativa podstiču angažovani pristup životu, a povezani su i sa uključivanjem učenika u vannastavne aktivnosti u školi, kao i sa njihovom spremnošću da se angažuju u rešavanju problema. Kreativnost omogućava ljudima da pronadju rešenja u običnim i neobičnim situacijama. U školama se preduzetništvo uglavnom vezuje za razvoj znanja vezanih za ekonomiju, kao što je kreativnost često isključivo vezana za umetničke predmete. Medjutim, kreativnost kao i inicijativa i veštine rešavanja problema su važne lične karakteristike koje poslodavci očekuju od svojih zaposlenih. Predan stav, preduzetništvo i kreativnost su takodje važne karakteristike lično i građansko odgovorne ličnosti.

Kompetencije preduzetništva i inicijative podržavaju sposobnost da se donesu promene, ali i da se njima aktivno prilagodjavaju. Preduzetništvo se može okarakterisati kao delovanje na osnovu mogućnosti i ideja koje se pretvaraju u vrednost (ekonomsku, kulturnu ili društvenu) za druge.

Finansijska pismenost je jedna od važnih tema u razvoju učenika. Razumevanje, ali i upravljanje ličnim finansijama, postalo je jedan od obrazovnih prioriteta. U Slovačkoj je 2008. godine razvijena Nacionalna strategija za finansijsku pismenost i razvijen je niz metodoloških materijala za nastavnike. Medjutim, kvalitativni podaci sugerišu da nastavnici finansijsku pismenost prvenstveno povezuju sa njenom matematičkom dimenzijom i ekonomskim razmišljanjem. Medjunarodno testiranje je pokazalo da više od trećine učenika

nije u stanju da primeni znanja i veštine u vezi sa finansijama na osnovnom nivou. Finansijska pismenost je „sposobnost korišćenja znanja, veština i iskustva za efikasno upravljanje sopstvenim finansijskim resursima kako bi se obezbedila doživotna sigurnost za sebe i svoje domaćinstvo. PISA testiranjem iz oblasti finansijske pismenosti ispitan je nivo finansijskog znanja i veština neophodnih učenicima za donošenje finansijskih planova i odluka, kao i sposobnost da pokažu i primene svoja znanja i veštine u praksi. Metode koje promovišu i analitičko i kritičko mišljenje promovišu finansijsku pismenost. Nažalost, nema dovoljno podsticaja za učenike da izraze svoje mišljenje ili da se kreativno raspravljaju i traže rešenja. Razvoj finansijske pismenosti jedna je od veština i kompetencija povezanih sa uspešnim životnim angažovanjem. Finansijska pismenost promoviše učenje principa odgovornog upravljanja ličnim finansijama, uključujući odnos između posla i ličnih prihoda, ali se bavi i pitanjima konzumerizma ili štednje, ulaganja i osiguranja.

Analitičko i kritičko mišljenje su najsloženije vrste mišljenja. Oni su važni za formiranje sopstvenog mišljenja, upoznavanje sveta, ne prepuštanje prvom utisku. Kritičko mišljenje kao put od informacija do formiranja sopstvenog mišljenja je važan deo ne samo za naredne studije već i za svakodnevni život. Međutim, nastavne strategije koje se trenutno koriste u školama su neefikasne u razvoju kritičkog i analitičkog mišljenja, kao i učenja u kontekstu.

Preporuke:

- Što se tiče sadržaja obrazovanja, nastavnih metoda i ocenjivanja u obrazovanju, preporučujemo izradu novog nacionalnog nastavnog plana i programa za pojedine obrazovne nivoe.
- Zajedno sa ažuriranim sadržajem i ciljevima obrazovanja, novi nacionalni kurikulum treba da sadrži preporučene strategije za nastavu i ocenjivanje, i na taj način pruži nastavnicima praktičan vodič za sprovođenje promena u njihovim časovima.
- Srednje škole treba da se fokusiraju na razvijanje stručnih znanja i veština u određenim predmetima, pri čemu gimnazije stavljaju naglasak na znanje, a srednje stručne škole na kombinaciju veština i znanja. Stoga predlažemo da sadržaj obrazovanja ima modularnu strukturu, a preporučenu kombinaciju školskih predmeta treba utvrditi u konsultaciji sa poslodavcima.
- Sadržaj obrazovanja treba da podrži holistički razvoj ličnosti, kritičko mišljenje, digitalne veštine, motivaciju za učenje i rad, sposobnost učenja u kontekstu i saradnju u rešavanju problema. Sadržaj obrazovanja treba da bude atraktivan i aktuelan.
- Predlažemo objedinjavanje nacionalnog nastavnog plana i programa za pojedinačne obrazovne nivoe kako bi svi učenici mogli sistemski da razvijaju sopstvene potencijale, a da se poštuju njihove različite potrebe. Za postizanje ovih ciljeva, novi nacionalni kurikulum je od vitalnog značaja, sa ažuriranim sadržajem i ciljevima, zajedno sa opisom preporučenih nastavnih strategija i metoda ocenjivanja.
- Metode podučavanja koje se koriste treba da podrže aktivno učenje i učine obrazovanje prilagodjenijim, a metode ocenjivanja takodje treba da se promene.

- U srednjim školama treba dalje razvijati znanja i veštine iz pojedinih školskih predmeta. Studijski programi (sa ili bez mature) treba da budu strukturirani tako da se studenti mogu dovoljno dobro profilisati po izboru školskog predmeta, a da istovremeno na uravnotežen način razvijaju svoje opšte i stručne kompetencije.
- Obrazovni sadržaji, nastavne metode i pristupi ocenjivanju treba da se menjaju na način da doprinose složenom ličnom razvoju i razvijaju znanja i veštine koje vode smislenom životu.
- Metode obrazovanja treba da uzmu u obzir povećanu potrebu za socijalnim kontaktom adolescenata.
- Stil nastave u školama treba da stvori prostor da zadovolji potrebe adolescenata da diskutuju, razmišljaju i filozofiraju.
- Stil nastave treba da u potpunosti koristi kognitivne sposobnosti adolescenata.
- Stil predavanja treba da bude pun poštovanja i prihvatanja.
- Treba primeniti metode aktivnog učenja.
- U ovoj starosnoj kategoriji treba koristiti vršnjačko učenje kao sredstvo.
- Mogućnosti neformalnog učenja treba promovisati i podržavati.
- Treba dozvoliti nastavu u blokovima umesto u fiksnim časovima od 45 minuta.

OBLAST 3: BUDUĆI USPEH MLADIH U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU NA POSLOVNOM TRŽIŠTU

Analiza situacije:

Obrazovni sadržaj, kao i nedostatak holističkog i savremenog pristupa, ogleda se u tome kako HR profesionalci vide kako škole pripremaju svoje učenike u odnosu na zahteve poslodavaca. Zaposleni sa niskim, srednjim i visokim kvalifikacijama samo delimično ispunjavaju zahteve poslodavaca. Štaviše, oni su najdalje ispod očekivanja upravo u onim domenima koji su najtraženiji (motivacija za rad i učenje, sposobnost učenja). U većini poslova kandidati zapravo ispunjavaju kriterijume formalnog obrazovanja, ali poslodavci na to stavljaju najmanji naglasak u procesu zapošljavanja.

Ako tvrdimo da holistički lični razvoj treba da bude obrazovni cilj u svakoj obrazovnoj fazi, onda je neophodno uskladiti sticanje znanja sa njegovom primenom da bismo uspeli u ličnom, građanskom i profesionalnom životu. Ovo zahteva obrazovni sadržaj koji učenicima omogućava da steknu znanja, veštine i kompetencije potrebne da pronadju posao koji odgovara nečijim potencijalima i interesovanjima. Istovremeno, obrazovanje treba da

stimuliše motivaciju za učenje i rad, što je preduslov za napredovanje u karijeri. Trenutno, obrazovanje ima uski fokus i ne razvija ličnosti učenika u različitim aspektima, tako da učenici moraju da ih razvijaju na drugom mestu. Štaviše, smatraju da ih škola nije razvila u domenima potrebnim za život. Kao posledica toga, ljudi imaju tendenciju da obrazovanju pripisuju nižu vrednost i zahtevaju ga manje.

Tehnološki napredak, digitalizacija i brz tempo inovacija u svakodnevnom i profesionalnom životu postavljaju očekivanja na pojedince da budu u stanju da stalno uče i budu otvoreni za sve nove izazove. Međutim, u nastavi u školama na svim obrazovnim fazama dominiraju nastavne metode koje učenicima pružaju znanje koje je spremno za upotrebu. Kao rezultat toga, učenici ne nauče kako da traže informacije koje bi mogli da koriste u životu, primenjuju postojeće znanje, stvaraju nova znanja ili rešavaju probleme sami ili u timu. Uz preovladjujuće nastavne metode, uključujući predavanja i diktiranje uz frontalnu nastavu ili individualni rad, učenici niti usvajaju različite strategije učenja, niti usavršavaju svoje veštine timskog rada. Međutim, upravo to su veštine koje poslodavci traže od bilo koje vrste kandidata za posao i ključno je pronaći načine da se mladima obezbede ove neophodne veštine kako bi razvili proaktivan životni stav.

Preporuke:

- Okupite političke organizacije, neprofitne organizacije, preduzetnike, akademike i vodeće ličnosti da zajedno rade na evropskom nivou, posmatraju, analiziraju i doprinose debati o pitanjima evropske obrazovne politike i politike zapošljavanja. Podržati nacionalnu i transnacionalnu razmenu dobrih praksi.
- Uključivanje najugroženijih grupa nezaposlenih (mladih diplomaca, starijih, dugotrajno nezaposlenih, imigranta, Roma, osoba različite seksualne orijentacije...) u društvo, naročito na tržište rada, učini prioritetom na političkom dnevnom redu.
- Nastojati za integraciju ravnopravnosti i rodni pitanja.
- Identifikovati i adresirati specifične prepreke za uključivanje pripadnika najugroženijih grupa.
- Uspostaviti održivu dugoročnu politiku za inkluzivna tržišta rada, koristeći ciljani, ali ne i segregirani pristup.
- Mobilisati sve relevantne aktere, koristeći mogućnosti i vrednujući doprinos članova najugroženijih grupa.
- Podržite uzajamno učenje isticanjem dobre prakse, razvojem znanja i jačanjem analitičkih alata.
- Kreirati skup najboljih praksi u oblasti obrazovanja nezaposlenih odraslih.
- Umanjiti uticaj fizičkih prepreka na integraciju na tržište rada za najugroženije i najpristupačnije grupe, kroz uspostavljanje faktora motivacije i bolji pristup kursevima rekvalifikacije i doživotnom obrazovanju.
- Stvoriti uslove za rad protiv mentaliteta stagnacije, strahovitog pesimizma i neupitne

tehnofobije.

- Podržite časove druge šanse za odrasle koji su prethodno napustili školovanje, imaju za cilj da poboljšaju njihovu pismenost i kvalifikacije i tako povećaju njihove mogućnosti na tržištu rada.
- Stvoriti uslove za bolju međusobnu toleranciju u društvu.
- Borba protiv segregacije i institucionalnih predrasuda.
- Učiniti tržište rada fleksibilnijim i manje restriktivnim.
- Ciljajte na rad na tržištu umesto na javni rad.
- Podsticati preduzetnički duh najugroženijih grupa.
- Poboljšati okruženje za podršku aktivnostima otvaranja novih radnih mesta u manje razvijenim regionima, stvaranju uzora i aktivnostima stvaranja prihoda.
- Posebno se fokusirajte na implementaciju politika za poboljšanje učešća dugotrajno nezaposlenih osoba u doživotnom učenju kako bi se prekinuo zatvoreni krug siromaštva.
- Obratite pažnju i na pojedince, ne posmatrajte zajednice kao grupe ljudi sa istim specifičnostima.
- Subvencionisati poslodavce koji zapošljavaju Rome ili slične radnike u nepovoljnom položaju.
- Pratiti i prognozirati obrazovne ciljeve poslodavaca za stvaranje sistema doživotnog učenja, koji bi omogućio učesnicima svih uzrasta i životnih situacija da naprave pravi izbor za dalje školovanje.
- Obezbediti najbolji mogući sukob između obrazovnih mogućnosti koje su dostupne ljudima i veština, znanja, stavova i ponašanja, što dovodi do niže nezaposlenosti.
- Poboljšati karijerno vodjenje za mlade.
- Ojačati nacionalne kapacitete za doživotno učenje.
- Aktivno uključiti ugrožene grupe u kreiranje sadržaja za doživotno učenje.
- Dodeliti potrebne resurse.